

РОЗДІЛ 6 «АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО; ФІНАНСОВЕ ПРАВО»

УДК 342.9

Щербань В.Д.,
докторант МАУП

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕТОДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ OSINT У СФЕРІ
АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ**

У статті проаналізовано класифікацію методів функціонування OSINT у сфері антикорупційної діяльності в правоохоронних органах. Визначено зміст і значення кожного з них. Досліджено специфіку таких адміністративно-правових методів.

Ключові слова: адміністративно-правові методи, OSINT, антикорупційна діяльність, правоохоронні органи, адміністративне законодавство.

In the article the classification of OSINT functioning methods in the field of anti-corruption activities in law enforcement agencies is analyzed. The content and meaning of each of them are determined. The specifics of such administrative and legal methods are studied.

Keywords: administrative and legal methods, OSINT, anti-corruption activities, law enforcement agencies, administrative legislation.

Методи функціонування OSINT у сфері антикорупційної діяльності в правоохоронних органах є фундаментом для успішної реалізації розвідки із відкритих джерел в нашій державі. Необхідність дослідження даного питання суттєво актуалізується в умовах, коли способи здійснення даного різновиду розвідувальної діяльності лише перебувають на початковій стадії свого впровадження в практику правоохоронних органів. Функціонування OSINT в нашій державі постійно модернізується із урахуванням досвіду більш розвинених держав та запровадженням нових методологічних підходів, а отже це питання потребує перманентної наукової уваги. Тому, на даному етапі адміністративно-правові методи функціонування OSINT у сфері антикорупційної діяльності в правоохоронних органах потребують наукового обґрунтування, вивчення та подальшого всестороннього запровадження у практику.

Як нами відзначалось, для вітчизняної науки питання адміністративно-правових форм та методів функціонування OSINT у сфері антикорупційної діяльності в правоохоронних органах є новим. Окремі форми та методи досліджені в науковій літературі нашої держави, проте такі дослідження не є комплексними та систематичними. Також варто звернути увагу на те, що у контексті теми нашого дослідження корисними є напрацювання теоретиків права інших галузей науки, передусім економічних дисциплін. Тож, важливе значення для встановлення сутності досліджуваних категорій мають праці таких вчених, як: С.В. Албул, В.В. Антонюк, В.В. Білоус, В.В. Бірюков, А.О. Васильєв, К.В. Власов, А.Г. Додонов, Я.М. Жарков, Є.О. Жицький, К.С. Ісмаїлов, О.Ю. Іохов, І.І. Карташов, О.О. Кожушко, Д.В. Ланде, О.В. Манжай, О.В. Минько, В.Т. Оленченко, С.А. Постолов, В.Г. Путятин, Н.Ф. Ржевська, П.С. Романько, С.А. Сумський, І.А. Юрій та ряд інших авторів. Але при цьому варто зазначити, що відповідні дослідження не є комплексними, і чітко виражені системи адміністративно-правових форм та методів функціонування OSINT у сфері антикорупційної діяльності в правоохоронних органах наразі є відсутніми.

У енциклопедичній літературі метод тлумачиться у двох значеннях: 1) як спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; 2) як прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [1, с. 692]. У контексті функціонування OSINT у сфері антикорупційної діяльності в правоохоронних органах більш доречним є друге значення, яке розкриває зміст даного інституту, як прийому або системи прийомів. Це означає, що

кожна адміністративно-правова форма функціонування OSINT у сфері антикорупційної діяльності в правоохоронних органах складається із ряду прийомів або системи прийомів, які вчиняються працівниками правоохоронних органів для її реалізації. У науковій літературі визначається, що сутність методики пошуку інформації у відкритих джерелах полягає у наступному: щоб отримати необхідну інформацію стосовно проблеми, необхідно згенерувати якомога більшу кількість питань, згрупувати питання за характерними ознаками, встановити залежності між групами та окремими питаннями, здійснити пошук інформації по кожному з питань, проаналізувати джерела інформації на об'єктивність, новизну, достовірність тощо, відібрати найкращі джерела, систематизувати та структурувати інформацію [2, с. 122]. Тобто, застосування адміністративно-правових методів функціонування OSINT у сфері антикорупційної діяльності в правоохоронних органах має бути логічним та послідовним, але разом із тим, питання, пов'язані із методами здійснення розвідки з відкритих джерел, дістали у чинному законодавстві максимального розмиту регламентацію.

Раніше у цій роботі нами наводився приклад такого прийому, визначений у статті 9 Закону України «Про розвідувальні органи України» від 22.03.2001 № 2331-III [3], у якій передбачено, що розвідувальні органи України мають право отримувати для розвідувальних цілей необхідну інформацію від усіх органів державної влади, підприємств, організацій і установ, включаючи банки, незалежно від форми власності, в тому числі інформацію з автоматизованих інформаційних та довідкових систем, банків даних тощо у порядку, визначеному законом. Тобто, адміністративно-правовим методом, який може бути застосований правоохоронним органом при здійсненні OSINT у сфері антикорупційної діяльності, є отримання необхідної інформації від органів державної влади, підприємств, організацій і установ, включаючи банки, незалежно від форми власності, інформацію з автоматизованих інформаційних та довідкових систем, банків даних тощо.

Звертаючись до чинного законодавства України, у статті 5 Закону України «Про розвідувальні органи України» від 22.03.2001 № 2331-III [3] дістала назву «Методи і засоби діяльності розвідувальних органів України». У її змісті зазначено, що для виконання покладених на розвідувальні органи України завдань щодо отримання розвідувальної інформації, забезпечення безпеки розвідувальних заходів, захисту своїх сил, засобів та інформаційних систем і обліків, а також джерел розвідувальної інформації вони застосовують методи і засоби оперативно-розшукової діяльності у порядку, визначеному в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII [4], з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом. Сам перелік методів у нормах даного нормативно-правового акту не уточнено, проте зазначено, що такі методи і засоби діяльності розвідувальних органів не повинні завдавати шкоди життю, здоров'ю, честі і гідності людей. У разі коли об'єктом діяльності розвідувальних органів є інформація, то не може бути розголошена така інформація, яка стосується особистого життя, честі та гідності громадян, та яка стала відома розвідувальним органам у процесі їх роботи, крім випадків, передбачених законом, а порядок зберігання інформації, здобутої в процесі розвідувальної діяльності, визначається відповідними нормативно-правовими актами. Із аналізу даної норми можна зробити наступні висновки щодо того, якими є методи діяльності розвідувальних органів: по-перше, методи розвідки є методами оперативно-розшукової діяльності, визначеними у нормах Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII [4]; по-друге, зібрана у процесі здійснення OSINT інформація, яка стосується особистого життя, честі та гідності громадян, не може бути розголошена; по-третє, порядок зберігання зібраної у процесі здійснення OSINT інформації визначається «відповідними нормативно-правовими актами» без встановлення посилань на те, якими саме актами законодавства.

Здійснюючи аналіз методів оперативно-розшукової діяльності, визначеними у нормах Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII [4], варто звернути увагу на те, що Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII [4] не передбачена жодна стаття, призначена безпосередньо методам оперативно-розшукової діяльності, а отже і методам здійснення розвідки, проте стаття 8 даного нормативно-

правового акту присвячена правам підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, і по суті дані права являють собою права на використання тих чи інших прийомів здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Так, одним із прав є право на ознайомлення з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій, вивчати їх, за рахунок коштів, що виділяються на утримання підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виготовляти копії з таких документів, на вимогу керівників підприємств, установ та організацій - виключно на території таких підприємств, установ та організацій, а з дозволу слідчого судді в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, - витребувати документи та дані, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, джерело та розміри їх доходів, із залишенням копій таких документів та опису вилучених документів особам, в яких вони витребувані, та забезпеченням їх збереження і повернення в установленому порядку. Даний метод віднесено нами до адміністративно-правових методів здійснення OSINT у сфері антикорупційної діяльності, адже до відкритих джерел інформації у науковій літературі віднесено газети, журнали, радіо, телебачення, публічні звіти урядів, професійні та академічні звіти, офіційні дані про бюджети, демографії, матеріали прес-конференцій, різні публічні заяви, результати спостережень - радіомоніторинг, використання загальнодоступних даних дистанційного зондування землі та аерофотозйомок, конференції, доповіді, статті, сучасні інтернет-ресурси, зокрема веб-спільноти та контент, створені користувачами - соціальні мережі, відеохостінги, вікі-довідники, блоги, веб-форуми. Автори посібника «Розпізнавання інформаційних операцій» визначають, що основним джерелом OSINT є документ або фізичний об'єкт, що містить інформацію, яка була написана або створена в результаті досліджень і аналіз. Серед таких джерел названо у тому числі й оригінали документів та виписки з них [5, с. 71-73]. Отже, ознайомлення з документами і даними, а також їх витребування, по суті є об'єктом розвідки із відкритих джерел, і реалізація даного права спрямовується на одержання тієї інформації, яка не являє собою інформацію з обмеженим доступом, та якщо це не порушує таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, і не полягає у збиранні, зберіганні, використанні конфіденційної інформації.

Наступним правом підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, передбаченим статтею 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII [4], є право негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи одержувати розвідувальну інформацію. «Негласно» у даному випадку означає те, що розвідка з відкритих джерел може здійснюватись і без відома тих осіб, кого вона безпосередньо стосується. Так, автори посібника «Розпізнавання інформаційних операцій» відзначають, що моніторинг соціальних медіа – це найважливіший інструмент OSINT [5, с. 98]. Такий же підхід підтримується у тому числі й іншими дослідниками. Наприклад, із даного приводу С.В. Албул вказує на те, що останніми роками набув популярності метод збирання розвідувальної інформації з комп'ютерних соціальних мереж, як різновид розвідки з відкритих джерел. Так, моніторинг у режимі реального часу оновлень на особистих сторінках у мережах Facebook, Twitter, Instagram та інших соціальних медіа може дозволити одержати необхідну інформацію про корупційну діяльність – їх перебування на місцях вчинення корупційних правопорушень, невідповідність способу життя доходам, наявність коштовного не задекларованого майна тощо [6, с. 21-22]. У даному контексті важливо вказати на те, що у такому разі розвідувальна інформація збирається негласно, адже об'єкт розвідки не повідомляється про добування такої інформації, і сама інформація не витребується безпосередньо в нього, а добувається із відкритих джерел, згоду на поширення якої такий об'єкт по суті надав, і власне поширює її в них самостійно та на добровільних засадах. Тож, зробимо висновок, що одним із адміністративно-правових методів здійснення OSINT у сфері антикорупційної діяльності правоохоронних органів є негласне виявлення та фіксація слідів тяжкого або особливо тяжкого

злочину, документів та інших предметів, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи одержання розвідувальної інформації.

У пункті 15 частини 1 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII [4] встановлено, що ще одним із прав оперативних підрозділів органів внутрішніх справ є право отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави. У даному контексті варто зробити уточнення, що дане положення доцільно розглядати як адміністративно-правовий метод здійснення OSINT у сфері антикорупційної діяльності правоохоронних органів лише у тому випадку, коли у такий спосіб отримується інформація, не віднесена законом до інформації з обмеженим доступом (офіційна інформація, інформація, що видається громадськими організаціями, комерційними компаніями і засобами масової інформації), і при цьому вона не порушує таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, та не є конфіденційною.

Пунктом 18 частини 1 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII [4] оперативним підрозділам органів внутрішніх справ надано право створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи. Як відзначається у науковій літературі, сьогодні для конкурентної розвідки основними джерелами інформації служать не лише Інтернет, преса, а у тому числі і відкриті бази даних. Але якщо доступ до звичайних інтернет-ресурсів можна вважати умовно безкоштовним, то, в більшості випадків, доступ до баз даних вимагає не тільки реєстрації, але і оплати таких послуг. Крім того практично всі вони можуть бути віднесені до так званого «прихованого» веб-простору [5, с. 104]. Тому, дуже ефективними для здійснення OSINT у сфері антикорупційної діяльності правоохоронних органів є бази даних митних, податкових та статистичних органів, органів юстиції та судів, торгово-промислових палат, органів приватизації і фондових ринків, інформаційних, рейтингових, аналітичних та інших агентств. Також велику користь приносять і окремі доступні бази даних інших контролюючих органів і організацій. Її окрім того, самі [4] органи внутрішніх справ наділені правом самостійно створювати такі автоматизовані інформаційні системи, для того, щоб спростити пошук необхідної інформації, і в подальшому використовувати її для розслідування злочинів.

Таким чином, наше дослідження засвідчило, що адміністративно-правовими методами здійснення OSINT у сфері антикорупційної діяльності правоохоронних органів є окремі методи здійснення правоохоронними органами оперативно-розшукової діяльності, які безпосередньо пов'язані із добуванням, аналізом та моніторингом інформації з відкритих джерел.

Так, у процесі аналізу нами встановлено, що добування інформації із відкритих джерел здійснюється за допомогою наступних методів:

1) отримання, у тому числі й витребування, необхідної інформації від органів державної влади, підприємств, організацій і установ, включаючи банки, незалежно від форми власності, інформацію з автоматизованих інформаційних та довідкових систем, банків даних тощо, що характеризує діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, віднесених законодавством до корупційних, джерело та розміри їх доходів;

2) негласне виявлення та фіксація слідів вчинення корупційного злочину, документів та інших предметів, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину;

3) отримання від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави.

4) створення і використання автоматизованих інформаційних систем.

Аналізуючи сутність даних методів, варто враховувати, що інформація, у процесі її добування із відкритих джерел, може бути отримана у різноманітні способи. Одним із них є безпосереднє звернення до об'єкта розвідки із витребуванням інформації, яка необхідна для розслідування злочину. Але в той самий час, така інформація може добуватись і негласно, із

відкритих джерел, у тому числі нами відзначалась можливість пошуку інформації в соціальних мережах чи за допомогою універсальних пошукових систем, таких як Google, Yandex, Yahoo. Правоохоронні органи мають можливість придбавати інформацію, але виключно у тому випадку, якщо вона є відкритою, а також створювати і використовувати автоматизовані інформаційні системи.

Серед методів аналізу інформації із відкритих джерел можна відзначити будь-які загальнонаукові методи та криміналістичні методи, які дозволяють зробити висновки, щодо вчинення корупційного злочину,

Моніторинг інформації із відкритих джерел, як нами встановлено, здійснюється переважно за допомогою негласного виявлення та фіксації слідів вчинення корупційного злочину, документів та інших предметів, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину. Зокрема, останнім часом набув поширення метод моніторингу у режимі реального часу оновлень на особистих сторінках у мережах Facebook, Twitter, Instagram та інших соціальних медіа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Словник української мови Т.4 за ред. І.К. Білодін, А.А. Бурячок, В.О. Винник, Г.М. Гнатюк та ін. К., 1973. 840 с.
2. Антонюк В.В. Організаційно-правові засади формування та реалізації державної політики інформаційної безпеки України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління. НАДУ при Президентіві України. К., 2017. 218 с.
3. Про розвідувальні органи України: Закон України від 22.03.2001 № 2331-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 19. ст.94
4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. ст.303
5. Додонов А.Г. Распознавание информационных операций/ А.Г. Додонов, Д.В. Ландэ, В.В. Цыганок, О.В. Андрейчук, С.В. Каденко, А.Н. Грайворонская. К.: ООО «Инжиниринг», 2017. 282 с.
6. Албул С.В. Реалізація розвідувальної функції у діяльності поліцейських органів зарубіжних країн: компаративний аналіз. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2015. № 4 (71). С. 20-29